

TA'LIMDA DIDAKTIK O'YINLAR VA PSIXOLOGIK METODLARDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGI**Xakimova Iltifat Bahadirovna**

Andijon Davlat Unversiteti

Ijtimoiy-iqtisodiyot fakulteti o'qituvchisi

E-mail: xakimova2@gmail.com

Аннотация: В данной статье представлена информация о значении дидактических игр в жизни детей дошкольного возраста, роли игр в психическом развитии детей. Мы знаем, что игра настолько многогранная деятельность в жизни детей, что детский труд воплощается и в размышлении о вещах. Это та часть игры, которая увлекает детей.

Ключевые слова: дидактика, ребенок, дошкольное образование, воспитание, возраст, игра, деятельность, труд, социальный

Abstract: This article provides information about the importance of didactic games in the life of children of preschool age, the role of games in children's mental development. We know that play is such a multifaceted activity in children's lives that children's work is also embodied in thinking about things. That's the part of the game that fascinates children.

Key words: Didactic, child, preschool education, upbringing, age, game, activity, work, social.

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha tarbiya yoshdagi bolalar hayotida didaktik o'yinlarning ahamiyati, o'yinning bolalar psixik taraqqiyotidagi o'rni haqida ma'lumotlar keltirilgan. Bilamizki o'yin bolalar hayotida shunday ko'p qirrali faoliyatki, unda bolalarga mansub bo'lgan mehnat ham narsalar haqida fikr mujassamlashgan. O'yinning bolalarni maftun etuvchi tomoni ana shunda.

Kalit so'zlar: Didaktik, bola, maktabgacha ta'lim, tarbiya, yosh, o'yin, faoliyat, mehnat, ijtimoiy.

Muntazam ravishda o'sib borayotgan nevro'sikik stress, ijtimoiy stress, aniq axloqiy ko'rsatmalarning yo'qligi bilan jamiyatning zamonaviy turmush sharoitlari maktab tizimida bolalar salomatligini muammosini hal qilish zarur bo'lgan muhitini shakllantirib bormoqda.

Psixolog S.T.Lesgaft „Bola dastlabki o'yinda tevarak-atrofdagi voqea hodisaga taqlid qiladi, o'yin ijtimoiy voqealikka aks ettiradi“- deb ta'kidlagan edi. Ma'lumki bolaning yoshi ulg'ayib mustaqil harakat qilish imkoniyati oshgan sari uning atrofdagi narsa va xodisalar bo'yicha dunyo qarashi kengayib boraveradi. Bog'cha tarbiya yoshidagi bolalarni eng asosiy va yetakchi faoliyatlaridan biri o'yindir. Yetakchi faoliyat

deb bolaning ayni shu yoshida tez-tez ko'zga tashlanib turadigon xatti-harakatlarini aytamiz.

Yetakchi faoliyat shunday faoliyatki, bu faoliyat tufayli bolaning psixik jihatdan o'sishida jiddiy o'zgarislar yuz beradi. Boshqacha qilib aytganda, bu faoliyat tufayli bolaning psixik jihatdan o'sishida jiddiy o'zgarishlar yuz beradi. O'yin bola hayotida mana shunday asosiy faoliyatlaridan biridir. O'yin shu qadar unversial, shu qadar ko'p qirrali va qudratli faoliyatdirki, barcha yoshdagi bolalarni o'yindan boshqa kamolga yetkazishni tasavvur qilish qiyin.

Bolalar o'yin faoliyatlarining mohiyati rus psixologlaridan L.S.Vigotiskiy, S.K.Rubinshteyn, A.N.Leontg'ev, E.A.Arkin, D.B.Elkonin va boshqalarning asarlarida ilmiy asosida yoritib berganlar. Rus psixologlari o'z asarlarida psixologlarining o'yin nazariyalarini qattiq tanqid ostiga olishlari bilan birga bolalar o'yin faoliyatlarining mohiyatini materialistik asosda ilmiy nuqtai nazardan tushuntirib berganlar. Bu jihatdan, xususan, S.K.Rubinshteyn, A.N.Leontg'ev, E.A.Arkinlarning asoslari diqqatga sazovor ishlardir.

O'yinning bolalar psixik taraqqiyotidagi g'oyat katta ahamiyatini nazarda tutib, mashhur pedagoglar va mutafakkir yozuvchilar o'zlarining bu masalaga doir qimmatbaho fikrlarini yozib qoldirganlar. A.S.Makarenkoning fikricha, bolalarning o'yin faoliyatlari ularni jismoniy va psixik jihatdan garmonik ravishda rivojlanishlari uchun birdan-bir vosita hisoblanadi. Biz kattalar odamlar uchun mehnat faoliyati qanchalik ahamiyatli bo'lsa, bolalar uchun o'yin shunchalik ahamiyatga ega. "Yaxshi o'yin faoliyati,-deydi A.S.Makarenko,- yaxshi bajarilayotgan mehnatga o'xshaydi. Mana shuning uchun bolalar o'yin faoliyatida o'zlarini qanday namoyon etsalar, katta bo'lganlaridan so'ng mehnat faoliyatlarida ham ko'p jihatdan o'zlarini shunday namoyon etadilar. A.S.Makarenkoning bu fikri bolalarning o'yin faoliyatlari orqali ularda yuksak insoniy sifatlarini tarbiyalash imkoniyatini naqadar katta ekanligiga ahamiyat bilan qarashni taqozo etadi.

O'yn faoliyati bolalarni insoniyatining ijtimoiy tajribasini egallashning shakliga, ya'ni ta'lim faoliyatiga tayyorlaydi. Odamlar birdangina ijtimoiy tajribasini o'zlashtirishga kirisha olmaydi. Ijtimoiy tajribalarni egallash uchun odam avvalo yetarli darajada nutqni egallagan, ma'lum malaka, ko'nikma hamda elementar tushunchalarga ega bo'lishi kerak. Bularga esa bola faqat o'yin faoliyati tufayligina erishadi. O'yin bolalar hayotida shunday ko'p qirrali faoliyatki, unda bolalarga mansub bo'lgan mehnat ham, narsalar haqida fikr yuritish ham san'at, xayol qilish, dam olish va xushchaqchqlik manbalari ham mujassamlangandir. Mana shunday jarayonlarning barchasi o'yin faoliyatida namaoyon bo'ladi hamda bolalar talab qilayotgan darajadagi to'laqonli hayotni ta'minlay oladi. O'yinning bolalarni maftun etuvchi tomoni ana shunda. O'yin faqat tashqi muhitdagi, narsa va hodisalarni bilish vositasi bo'libgina qolmay, balki qudratli tarbiya vositasi hisoblanadi. Ijodiy va mazmunli o'yinlarda bolalarning barcha

psixik jarayonlari bilan birgalikda ularning individual fazilatlarini ham shakllanadi. Mana shu nuqtai nazardan o'yin maktabgacha ta'lim-tarbiya ishlari orasida eng asosiysi hisoblanib, birinchi o'rinda turadi. Demak, maktabgacha yoshdagi ta'lim-tarbiya ishlarining muvaffaqiyati ko'p jihatdan bolalarning o'yin faoliyatlarini maqsadga muvofiq ravishda tashkil qila bilishga bog'liqdir.

Bola voqelikdan, ya'ni o'zi yasab turgan muhitni va undagi turli-tuman narsa hamda hodisalarni juda sevib o'ynaydi. Bola o'zining voqelikka bo'lgan cheksiz muhabbatni va undagi narsa hamda hodisalarni bilishga bo'lgan intilishini o'zining xilma-xil o'yin faoliyatlarida ifoda etadi. Shuning uchun bola o'zining turli variantdagi o'yinlarida xayoliy muhit yaratib, voqealikka mumkin qadar to'la va to'g'ri aks ettirishga intiladi o'zlarining faoliyatlarida qanchalik xayolga berilib ketmasinlar har doim voqeiy dunyoga, undagi real narsalarga ko'z tashlab turadilar. Buning haqiqatdan ham shunday ekanligini ularning o'yin jarayonidagi o'z xatti-harakatlariga "bunday bo'ladi" "bunday bo'lmaydi" deb baho berib turishlaridan ko'rishimiz mumkin. Ular qanchalik o'yinga berilmasinlar, voqeiy dunyoni hech qachon unutmaydilar va unga go'yoki andaza tariqasida zimdan qarab turaveradilar.

Bolalar o'yinlardagi turli-tuman harakatlar va narsalar voqelikda haqiqatdan bor bo'lgan real harakat hamda real narsalarning real obrazlaridir. Bola o'zi yashab turgan real voqelik bilan bog'liq bo'lmagan xayoliy, afsonaviy o'yinlar yaratishning hali uddasidan chiqib olmaydi. Chunki bola hali o'zi bilmagan, ko'rmagan, eshitmagan narsalarni o'z o'yin faoliyatida aks ettira olmaydi. U yoki bu o'yinni o'ynash uchun bolalar albatta elementar ravishda bo'lsa ham hayotiy hodisalar hamda mehnatning bir qancha turlari bilan tanish bo'lishlari kerak bo'ladi. Bolaning hayoti qanchalik mazmundor va yashash doirasi qanchalik keng bo'lsa, uning o'yinlari hamshunchalik xilma-xil bo'ladi. Natijada esa bola zerikib, toliqib qolmaydi. Bolalar hayotini mazmundor qilish ko'p jihatdan tarbiyachilarning hamda ota-onalarga bog'liq jarayon hisoblanadi. Ota-onalar va tarbiyachilar bolalarni vaqti-vaqti bilan sayohatga olib chiqib turishlari maqsadga muvofiqdir.

Shunday qilib, o'yin bolalar xayoli tomonidan yaratilgan narsa emas, aksincha bolalar xayolining o'zi o'yin jarayonida yuzaga kelib rivojlanadigan jarayon hisoblanadi. Bolalar o'yin faoliyatida turli xayoliy va afsonaviy obrazlarni yaratadilar. Odamning tashqi muhitdagi narsa va hodisalarni aks ettirish jarayonlari passiv jarayon emas, balki aktiv hamda ijodiy yaratuvchan, o'zgartiruvchi jarayondir.

Bolalar o'yin faoliyatining yana bir xususiyati, o'yinning umumlik xarakteriga ega bo'lishidir. Bola o'zining turli-tuman o'yinlarida faqat o'ziga tanish bo'lgan yolg'iz bir kasb egasining emas umuman haydovchining militsionerlarning, tarbiyachilarning, uchuvchilarning xatti-harakatlari aks ettiraveradi.

Albatta, turmush tajribasi va faoliyat doirasi juda cheklangan kichik yoshdagi bolalar va ularning xatti-harakatlarini aks ettiradilar. O'rta va katta maktabgacha

yoshdagi bolalarning o'yinlarida esa bunday obrazlar umumiylik xarakteriga ega bo'ladi. O'yinlar bolaning rivojlanishi va tarbiyasining eng muhim elementidir. Didaktik o'yinlar amaliy va aqliy harakatlar o'rtasidagi munosabatlarni o'rnatishga yordam beradi, bu har qanday yoshdagi bolalar uchun muhimdir:

2-3 yoshda, 3-4 yoshda, 4-6 yoshda. Didaktik o'yin - bu o'yin shaklida tashkil etilgan o'quv faoliyatining bir turi hisoblanadi. Sinflar o'yin, faol o'rganish tamoyillarini amalga oshiradi, muayyan qoidalarga bo'ysunadi, qat'iy tuzilishga va nazorat va baholash vositalari tizimiga ega. 2-3 yoshli bolalar uchun didaktik o'yinlar: chaqaloqni qanday rivojlantirish kerak. Ko'rib chiqilayotgan o'yinlar, shuningdek, mobil, musiqiy o'yinlar kattalar (o'qituvchi, ota-onalar) tomonidan yaratilgan va tayyor holda taklif etiladi. Birinchidan, bolalar o'yinni ishlab chiquvchilar yordamida o'zlashtiradilar, harakat qoidalarini, me'yorlarini o'rganadilar va vaqt o'tishi bilan kerakli tarkibni o'zlashtirgandan so'ng, ularni mustaqil ravishda o'ynashga kirisha boshlaydilar.

Bunday sinflar maktabgacha ta'lim muassasalarida yetakchi faoliyatlardan biridir, shuning uchun ular bolalar rivojlanishining barcha bosqichlarida o'qituvchilar tomonidan qo'llaniladi: birinchi kichik guruh (2-3 yosh), ikkinchi yosh guruh (3-4 yosh), o'rta. biri - 4-5 yosh, kattasi - 5-6 yosh, tayyorgarlik - 6-7 yosh. Ko'rib chiqayotgan o'yinlarimiz 3 ta asosiy guruhga bo'linadi: Ob'ektlar bilan o'yinlar (o'yinchoqlar)- narsa va u bilan harakatni bevosita idrok etishga qaratilgan, shuning uchun bola ushbu ob'ektning xususiyatlari, uning shakli, rangi bilan tanishadi. Bir nechta o'yinchoqlar bilan ishlashda bolalar ularni bir-biri bilan solishtirishlari, umumiy va farqli narsalarni topishga urinadilar. Ushbu turdagi vazifa mustaqil faoliyatni tashkil qilish imkonini beradi, o'zingizni band qilish va guruhdagi boshqalarga aralashmaslik qobiliyatini rivojlantiradi. Taxta o'yinlar esa tevarak-atrofdagi voqelik, o'simlik, hayvonot dunyosi, jonli va jonsiz tabiat hodisalari bilan tanishishga qaratilgan. Bunday vazifalar nutq ko'nikmalarini, mantiqiylikni, aql-idrokni rivojlantirishga yordam beradi, hayotiy vaziyatlarni modellashtirishga, qarorlar qabul qilishga, o'zini o'zi boshqarish ko'nikmalarini shakllantiradi so'z o'yinlari esa maktabgacha yoshdagi bolalarning fikrlash va nutqini rivojlantirish. Ushbu o'yinlar nutqqa asoslangan bo'lib, bu sizga turli xil aqliy muammolarni hal qilish qobiliyatini o'rgatish imkonini beradi: narsalar yoki hodisalarning xususiyatlari va xususiyatlarini tasvirlash, ularning asosiy xususiyatlarini ajratib ko'rsatish, turli xil narsalarni bir-biri bilan solishtirish, ularni taxmin qilish tavsifi. Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki qush uchadi-bola o'ynaydi. Maktabgacha tarbiya yoshdagi bolalarning eng muhim faoliyati o'yin hisoblanib harakatlari orqali o'z dunyoqarashini namoyon etadilar va bizlar bunga e'tiborli bo'lishimiz zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. U.Fayziyeva, D.Nazarova, F.Qodirova Surdopedagogika;-T; 2012

2. M.U.Xamidova Maxsus Pedagogika,-T,;2018
3. B.Usmonova, Z.Yuldasheva Eshitishda muammosi bo'lgan bolalarni talaffuzga o'rgatish metodikasi.-T;2014
4. L.R.Mo'minova, Sh.M.Amirsaidova, Z.N.Mamarajonova, Maxsus pedagogika,-;T,;2018
5. Avliyoqulov N.X., Musaeva N. Pedagogik texnologiyalar. Toshkent-2008-yil.
6. R.Ilashova. Amerika maktablarida.-, Boshlang'ich ta'lim jurnali. 2019 –yil.3-son.
7. Yo'ldoshev J.F.Xorijda ta'lim (metodik qo'llanma)- Toshkent: 1995-yil.

